

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Litteraturvetenskapliga institutionen
Fördjupande uppsats

”Offer istället för debutanter”

Om kvinnoförtryck i den litteraturkritiska institutionen

HT 2007
Författare: Jens Larsson
Handledare: Tomas Forser

Innehållsförteckning

Inledning	3
Bakgrund – feministisk kritik av den litteraturkritiska institutionen	3
Frågeställningar och avgränsning	5
Teori och metod	5
Forskningsöversikt	7
Analys	9
Tio debutanter	9
Jan-Olov Nyström och tabloidiseringen av det litterära samtalet	10
Tommy Olofssons offer	12
Nej, det räcker inte!	14
Sär- och egenintressen	15
Kvinnliga kritiker	17
Inkludera och exkludera	18
Den queera positionen	21
Avslutning	25
Sammanfattning	25
Kommentar	25
Bilagor	27
Käll- och litteraturförteckning	42

Inledning

Bakgrund – feministisk kritik av den litteraturkritiska institutionen

I den här uppsatsen ska jag pröva påståendet att kvinnor och män behandlas olika av den litteraturkritiska institutionen. Att så skulle vara fallet har bland andra den danska litteraturvetaren Pil Dahlerup pekat på. I en uppmärksam studie från 1972 analyserar hon signaturen K.S. anmälningar av Cecil Bødkers diktsamlingar *Maskrosor* (1955) och *Virvlande hästar* (1956) i *Ekstrabladet*.¹ När *Maskrosor* anmäldes antog K.S. att Bødker var en man, lovordade honom för hans rika känsla för naturen och konstaterade att ”bara en pojke eller en åldrad man fattar och känner på det här sättet.”² Men när *Virvlande hästar* anmäldes ett år senare visste K.S. att Bødker var en kvinna. Då liknades skaldinnan istället vid en ”liten klar och behaglig källa” som skrev ”små kontemplativa strofer”.³ Adjektivet *liten* dominerade hela anmälan, medan det bara användes en enda gång i den förra, och då inte med syftning på skalden själv eller hans dikter. K.S. säger inte uttryckligen att skalden är överlägsen skaldinnan, men genom särskilda språkliga mönster anar vi ändå att så är fallet. ”Dessa språkliga mönster finns det inget skäl att upprätthålla”, konstaterar Dahlerup. ”Vi kan alla arbeta på att utplåna dem.”⁴

I *Dagens Nyheter* 1988-11-24 kritiserar Åsa Beckman den manliga kritikerkårens oförmåga att läsa könsöverskridande.⁵ Hon diskuterar den litteraturkritiska institutionens mottagande av Ann Jäderlunds diktsamling *Som en gång varit äng*, som bland andra Tommy Olofsson anmälde i *Svenska Dagbladet* 1988-09-16.⁶ Olofsson tycker att dikterna är motsägelsefulla och meningslösa: ”De antyder mening, men stänger sedan om sig. De låter sig villigt möbleras med traditionella motiv och symboler, men sedan smäller de igen dörren. Genom nyckelhålet viskar poeten med

¹ Pil Dahlerup: ”Omedvetna attityder hos en recensent” i *Feministiska litteraturanalyser 1972-2002*, red.: Åsa Arping och Anna Nordenstam (Lund, 2005), s. 17-24.

² K.S. enligt Dahlerup, s. 19.

³ K.S. enligt Dahlerup, s. 19f.

⁴ Dahlerup, s. 24.

⁵ Åsa Beckman: ”Öva er i att lämna ert kön!” i *Dagens Nyheter* 1988-11-24.

⁶ Tommy Olofsson: ”Lyrisk kurragömmalek” i *Svenska Dagbladet* 1988-09-16.

flickaktig förtjusning.” Beckman kommenterar: ”Det låter ju exakt som den mångtusenåriga myten om den svekfulla kvinnan som både lockar och avvisar samtidigt!” Hon tror att Olofsson ”skriver tydligt mot en antagen bild av hur en konventionell kvinnlig lyrik ska se ut”, och att han tycker att ”dikterna borde vara känsliga på ett öppet och blottlagt sätt, möjliga att kolonisera, belägra, använda sig av eller värma sig vid.” Den litteraturhistoriska kanon domineras av män, varför kvinnorna tvingas utveckla en förmåga till att läsa könsöverskridande, fortsätter hon. Däremot finns det ingenting som tvingar männen till att läsa kvinnliga författares böcker. Beckman uppmanar de manliga kritikerna att ifrågasätta sina läsningar mer.

Ett nyare och lite spetsigare exempel på feministisk kritik av den litteraturkritiska institutionen är det litterära kollektivet S.K.A.M.:s *Litterärt manifest No 1* som publicerades i tidsskriften *Bang* 2002:4.⁷ Manifestet består av tolv korta punkter. Flera av dem handlar om kvinnors rätt till att få skriva om vad de vill:

2. tjejer ska få skriva som dom vill om ätstörningar, ridläger, mens och våldtäkt
3. tjejer ska få skriva om sina *egna* ätstörningar, sina *egna* ridläger, sin *egen* mens (vi skriver om våra erfarenheter, vi lever i patriarkatet, vi skriver om patriarkatet)
- [...]
5. manliga recensenter ska inte läsa in jävla heterokärlek i alla våra grejer, vi tar avstånd från kärlekskravet och kravet på sentimentalitet

S.K.A.M. protesterar mot att kvinnliga författare läses och förstås på ett sätt som ofta reducerar deras erfarenheter till den privata eller personliga sfären, medan männens erfarenheter upphöjs till allmän lag. Den tredje punkten ifrågasätter det självklara i en sådan ordning genom att istället upphöja kvinnornas personliga erfarenheter till någonting politiskt. Manifestet problematiserar alltså gränsen mellan å ena sidan privata eller personliga intressen, å andra sidan offentliga eller allmänna sådana.

Dahlerups studie, Beckmans debattartikel och S.K.A.M.:s manifest är långt ifrån de enda exemplen på feministisk kritik av den litteraturkritiska institutionen. Utrymmet tillåter mig dock inte att redovisa fler sådana exempel här. Innan jag presenterar mina frågeställningar vill jag ändå nämna Lina Samuelssons magisteruppsats *Det här är inte*

⁷ ”S.K.A.M. Litterärt manifest No 1: Vi kräver att få skriva som vi vill” i *Bang* 2002:4, s. 33.

en recension: Normer i den samtida svenska litteraturkritiken, som handlar om hur mäns och kvinnors böcker recenseras.⁸ Jag vill också nämna debatten kring Maja Lundgrens *Myggor och tigrar*, där flera intressanta frågor om vad det egentligen är tillåtet att skriva om diskuterades.

Frågeställningar och avgränsning

Jag ska alltså pröva påståendet att män och kvinnor behandlas olika av den litteraturkritiska institutionen. Studier, debattartiklar, manifest – mycket pekar på något slags kvinnoförtryck i dagstidningskritiken. Jag ska analysera en av de allra senaste debatterna kring ämnet. Förtrycker den litteraturkritiska institutionen kvinnor? Vad konstituerar i så fall det förtrycket?

Debatten startar i *Aftonbladet* 2007-02-13, när 47 personer skriver under en artikel om hur kvinnor och män fortfarande behandlas olika på kultursidorna.⁹ De tar upp två exempel: Jan-Olov Nyströms anmälan av antologin *Debut 2006* i *Norrbottnens-Kuriren* 2006-05-23 och Tommy Olofssons anmälan av Sofia Rapp Johanssons *Silverfisken* i *Svenska Dagbladet* 2007-01-12. Kritiken liknar den tidigare framförda. Förutom undertecknarnas artikel utgörs debatten av de båda kritikernas respektive svar, undertecknarnas replik till dem och några kommentarer i *Göteborgs-Posten* och på internet. Fullständiga hänvisningar finns i käll- och litteraturförteckningen.

Teori och metod

I den här uppsatsen talar jag om *den litteraturkritiska institutionen*, snarare än *litteraturkritiken*. Det innebär att jag talar om hela den apparat som producerar och publicerar litteraturkritiska texter, inklusive de normer och regler som styr de enskilda individernas beteenden i apparaten. Mer konkret innebär det att jag tvingas ta hänsyn till texternas produktionsförhållanden när jag analyserar dem. Endast ur ett sådant perspektiv låter sig maktstrukturerna och normsystemen i litteraturkritiken analyseras.

⁸ Lina Samuelsson: *Det här är inte en recension: Normer i den samtida svenska litteraturkritiken* (Stockholm, 2006).

⁹ Joakim Andersson m.fl.: ”Nej, det räcker inte!” i *Aftonbladet* 2007-02-13.

Tomas Forser anlägger det perspektivet när han diskuterar tabloidiseringen av det litterära samtalet i sin bok *Kritik av kritiken*.¹⁰ Han citerar Peter Uwe Hohendahl, som också har förespråkat en sådan institutionsteoretisk förståelse av kritiken. Enligt Hohendahl är litteraturkritik helt enkelt ”*öffentliche Kommunikation über Literatur*”.¹¹ Forser sammanfattar hans *Geschichte der deutschen Literaturkritik* i några frågor: ”Vilka deltar i kommunikationen i medierna? Finns det grupper eller klasser som dominerar samtalet, finns det andra som är utestängda från det?”¹² Sedan vill han komplettera Hohendahls frågor med

[...] beskrivningar av de presshistoriska förhållanden och förändringar, som ger den mediala kontexten för litteraturkritik i dess dagstidningsformer. Vad spelar förändringarna i tidningskulturen och de journalistiska formerna för roll för kritikens uppdrag och möjligheter? Vilket slags autonomi har litteraturkritiken i en press underkastad inte bara hårda ekonomiska villkor utan också krav på politisk och ideologisk profilering?¹³

Att den litteraturkritiska institutionen är underkastad såväl hårda ekonomiska villkor som krav på politisk och ideologisk profilering är centralt för min förståelse av den. Och just därför tål de litteraturkritiska texterna att analyseras, för att synliggöra och studera maktstrukturerna och normsystemen som styr deras tillkomst.

Normer är ett brett begrepp som måste definieras. Tiina Rosenberg definierar det i förhållande till normalitet och normativitet i sin *Queerfeministisk agenda*:

Norm definieras vanligen som en regel som hänför sig till ett ändamål, ett ideal. Normer är i praktiken sociala regelsystem som ofta förblir osynliga ända tills någon/något bryter mot dem. Normalitet är den trygghet som infinner sig vid känslan av att inte vara avvikande, medan normativitet i betydelsen föreskrivande alltid innehåller ett eller flera sociala och moraliska imperativ, det vill säga krav på att människor följer regler som andra har beslutat om. Normativitet utgör det maktsystem som vidmakthåller och backar upp normer.¹⁴

Det är viktigt att komma ihåg att normerna är beroende av ett maktsystem. Det innebär bland annat att den litteraturkritiska institutionens maktstrukturer blir synliga i normbrotten, vilket också den feministiska kritiken har pekat på. I den här uppsatsen

¹⁰ Tomas Forser: *Kritik av kritiken. 1900-talets svenska litteraturkritik* (Gräbo, 2002), s. 137-176.

¹¹ Hohendahl enligt Forser, s. 139.

¹² Forser, s. 138f.

¹³ Ibid., s. 139.

¹⁴ Tiina Rosenberg: *Queerfeministisk agenda* (Stockholm, 2002), s. 101.

studerar jag dessutom maktstrukturerna från ett genusperspektiv, vilket innebär en medvetenhet om att normerna inte är könsneutrala. Kritiska röster anklagar ibland genusteoretiskt orienterade forskare och skribenter för att överdriva könets betydelse. Här vill jag citera Toril Moi, som värjde sig mot sådan kritik i en artikel om Bourdeiu: ”Om feminister ibland kan göra sig skyldiga till överbetoning av kön på bekostnad av andra faktorer, torde detta vara ursäktligt jämfört med den massiva bortträngningen av kön som rutinmässigt utförs av majoriteten av dem som verkar på alla vetenskapliga områden.”¹⁵

Sanningen om den litteraturkritiska institutionens maktstrukturer låter sig emellertid inte fångas i en fördjupande uppsats på grundnivå, men jag hoppas att den här uppsatsen inspirerar någon annan till att utforska ämnet ytterligare. Mitt syfte är som sagt bara att pröva påståendet att kvinnor och män behandlas olika av den litteraturkritiska institutionen.

Forskningsöversikt

Forskningen om inhemsk litteraturkritik är mycket begränsad. Här vill jag nämna *Domedagar*, där Per Rydén skriver den svenska litteraturkritikhistorien från 1880 till våra dagar.¹⁶ Forsers *Kritik av kritiken* kompletterar *Domedagar* på ett bra sätt med olika teoretiska resonemang kring litteraturkritik. Tillsammans erbjuder de en god översikt över forskningsfältet.

Genusperspektiven har ofta negligerats i den redan begränsade forskningen kring litteraturkritik, men det finns ett par undantag. *Feministiska litteraturanalyser 1972-2002* heter en antologi som är sammanställd av Åsa Arping och Anna Nordenstam. Den innehåller bland annat Pil Dahlerups studie, som jag citerade i det första avsnittet, och flera studier kring enskilda kvinnliga författarskaps mottagande i den litterära offentligheten. Här vill jag också erinra läsaren om Samuelssons magisteruppsats igen.

Forskning om maktstrukturer och förtryck finns det däremot gott om, inte minst feministisk sådan. Jag kan omöjligt sammanfatta fältet här, utan nöjer mig med att

¹⁵ Toril Moi: ”Att erövra Bordieu” i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 1994:1, s. 17. Citerat efter Samuelsson, s. 2.

¹⁶ Per Rydén: *Domedagar. Svensk litteraturkritik efter 1880* (Lund, 1987).

nämna några verk som anknyter till den här uppsatsen. Michel Foucault analyserar maktens tal om sexualitet i den första volymen av *Sexualitetens historia*, som han har försett med undertiteln *Viljan att veta*.¹⁷ Foucault intresserar sig inte för vad som gör en människa hetero- eller homosexuell, utan vänder på perspektivet och frågar sig varför makten överhuvudtaget gör den uppdelningen. Denna omkastning av perspektiven inspirerade flera anglosaxiska feministiska forskare till att analysera sexualitet som historiskt betingade relationer, identiteter, strukturer och värderingar. Så utvecklades den så kallade queerteorin. En av de mest framträdande queerteoretikerna heter Judith Butler. Hon väckte stor uppmärksamhet i början av 1990-talet, bland annat genom att ifrågasätta kvinnan som feminismens självklara subjekt. Ofta är skillnader i sexualitet, klass eller etnicitet viktigare, menade hon. Tiina Rosenberg har framgångsrikt lanserat hennes teorier i Sverige, bland annat med sin *Queerfeministisk agenda*, men också genom att publicera flera av Butlers centrala texter i antologin *Könet brinner*.¹⁸

¹⁷ Michel Foucault: *Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta* (Göteborg, 2002).

¹⁸ Judith Butler: *Könet brinner*, red.: Tiina Rosenberg (Stockholm, 2005).

Analys

Tio debutanter

Antologin *Debut 2006* innehåller nio tidigare opublicerade författares texter, företrädesvis dikter, men också några noveller.¹⁹ Bakom urvalet står en jury bestående av Helene Atterling, Charlotte Aquilonius, Erik Bergqvist, Camilla Nagler, Hans Gunnarsson, Annika Korpi och Petter Lindgren. Antologin anmäldes i sex stora dagstidningar.²⁰ Åtminstone två kritiker lovordade den, de andra antingen tvekade eller underkände den.

Silverfisken är Sofia Rapp Johanssons debutbok.²¹ Den handlar om en liten flicka som blir misshandlad och våldtagen av sin pappa och hans kompisar, och är skriven som en halvrimmad lyrisk monolog. Formuleringarna går rakt på sak:

Pappa
du kupar dina händer kring mina platta
taxöron till bröst
du fördjupar dej
du tränger in i mig
[...]
Pappas penis som en obelisk
rakt i stjärten på hans silverfisk²²

Silverfisken anmäldes i fjorton stora dagstidningar.²³ De flesta kritikerna hyllade den. Framförallt gillade de just de raka formuleringarna. ”När jag läser den här skakande, kväljande, svidande historien i ett svep inser jag att alla andra språkliga sätt att förmedla de här upplevelserna måste vara sämre. Osannare. Okänsligare”, skriver Pia

¹⁹ *Debut 2006*, red.: Charlotte Aquilonius m.fl (Stockholm, 2006).

²⁰ *Borås Tidning* 2006-05-19; *Göteborgs-Posten* 2006-05-30; *Helsingborgs Dagblad* 2006-05-10; *Sydsvenska Dagbladet* 2006-05-24; *Vestmanlands Läns Tidning* 2006-06-22.

²¹ Sofia Rapp Johansson: *Silverfisken* (Stockholm, 2007).

²² *Ibid.*, s. 7f.

²³ *Aftonbladet* 2007-01-12; *Borås Tidning* 2007-01-12; *Dagens Nyheter* 2007-01-10; *Expressen* 2007-01-11; *Göteborgs-Posten* 2007-01-12; *Helsingborgs Dagblad* 2007-01-12; *Huvudstadsbladet* 2007-01-20; *Nerrikes Allehanda* 2007-02-08; *Norrländska Socialdemokraten* 2007-01-12; *Svenska Dagbladet* 2007-01-12; *Sydsvenska Dagbladet* 2007-01-30; *Uppsala Nya Tidning* 2007-04-17; *Västerbottens-Kuriren* 2007-01-12; *Östgöta Correspondenten* 2007-01-11.

Bergström i *Aftonbladet*.²⁴ ”Detta är en oerhörd och överväldigande debut. Sofia Rapp Johansson övertygar med styrkan i skildringen och den totala frånvaro av skyddsnet som innebär att jag som läsare inte kommer undan”, konstaterar Magnus Snygg i *Borås Tidning*.²⁵

Jan-Olov Nyström och Tommy Olofsson underkände *Debut 2006* respektive *Silverfisken*. Jag ska visa att deras anmälningar var problematiska och i någon mån präglade av den litteraturkritiska institutionens maktstrukturer och normsystem. Sedan ska jag redovisa de 47 undertecknarnas debattartikel och lyfta fram frågorna de ställer. Därefter ska jag analysera den korta debatten som följde för att se hur den litteraturkritiska institutionen reagerade. Jag kommer att visa att den feministiska kritiken var motiverad men relativt verkningslös, varför jag ska diskutera den litteraturkritiska institutionens maktstrukturer och normsystem utifrån ett delvis annat perspektiv.

Jan-Olov Nyström och tabloidiseringen av det litterära samtalet

Nyströms recension av *Debut 2006* behandlar tematiken.²⁶ Han konstaterar att ”[u]ngefär hälften av bidragen är genusteoretiskt uppbyggda dikter om sexualitet, sexuella övergrepp, sexuella neuroser” och föreslår en alternativ titel: *Offer 2006*. Författarna i antologin förnekar samhället och uttrycker bara särintressen, menar Nyström. ”Min värld är partikulär, jag skär mig, alltså finns jag till”, imiterar han hånfullt. I det sista stycket tillägger han att en enda av de nio författarna i antologin skriver bra, och att några bidrag ”är mer som normala elevarbeten.” Resten får underkänt.

Nyströms recension är anmärkningsvärt elak. Varför skriver han så hånfullt om en debutantologi? Det liknar den sortens symboliskt våld som unga kritiker gärna tar till när de inträder på det kulturella fältet för första gången, för att tala med Bourdieu. ”I kampen om positioner är det naturligt, om den recenserade boken av och till får

²⁴ Pia Bergström: ”En spark i skrevet” i *Aftonbladet* 2007-01-12.

²⁵ Magnus Snygg: ”Total frånvaro av skyddsnet” i *Borås Tidning* 2007-01-12.

²⁶ Jan-Olov Nyström: ”Offer istället för debutanter” i *Norrbottnens-Kuriren* 2006-05-23.

komma i andra rummet och kritikerns marknadsföring av sig själv i det främre”, skriver Forser.²⁷ Så uppfattar jag Nyströms recension, som ett slags marknadsföring av honom själv. Men Nyström är inte ny på fältet, och även om han såklart måste försvara sin position, inte minst mot dessa unga nya, så är det fortfarande anmärkningsvärt att håna just nio debutanter.

Nyström driver en enda tes: att författarna gör sig själva till offer istället för samhällsmedborgare. De ”odlar sin kris som en specialitet. Och belönas av magistrarna i juryn för sin läxlydighet.” Nyström spetsar till resonemanget ytterligare genom att faktiskt förutspå den svenska lyrikens undergång. ”Som offentligt uttrycksmedel är den färdig”, skriver han. Resonemanget är problematiskt. För vem bestämmer vad som är privat och vad som är offentligt, vilka teman som är av allmänt intresse och inte?

Att bara driva en enda tes är dock en nödvändig strategi i och med det knappa utrymmet, som i sin tur är en direkt följd av vad Forser kallar *tabloidiseringen av det litterära samtalet*:

Kritikern är underkastad nya krav i en ny medieoffentlighet. Fler böcker anmäls och fler ämnen diskuteras på kultursidan. Fler texter skrivs mot relativt sett mindre betalning. Stressen ökar för den massproducerande bokombudsmannen. Anmälaren förhåller sig till boken enligt formeln Utkommer idag – läses i afton – glömd imorgon.²⁸

Den litteraturkritiska institutionens förändrade villkor tvingar alltså fram ett nytt slags texter. Den litteraturkritiska retoriken kommer därför att närma sig den journalistiska. Idag är anslaget och åsikten förmodligen viktigare än analysen i sig (i varje fall om man frågar ekonomerna på dagstidningarna). Nyhetsvärdet prioriteras, varför kultursidorna inte längre kan ”höja sig över dagens virrvarr” eller ”söka det bestående bortom det flyktiga dagsaktuella” som Torgny Segerstedts tredjesida en gång gjorde.²⁹ Fler och större bilder, mindre text och en förskjutning av fokus från författaren och verket till kritikern och den kritiska texten är några av följderna. Det är mot den

²⁷ Forser, s. 154.

²⁸ Ibid., s. 150.

²⁹ Fritz Henriksson: ”Tredje sidan” i *En bok tillägnad Torgny Segerstedt 1/11 1936* (Göteborg, 1936). Citerat efter Forser, s. 30.

bakgrunden man måste förstå Nyströms marknadsföring av sig själv. Tabloidiseringen av det litterära samtalet premierar såklart fräcka texter, och förklarar alltså åtminstone delvis Nyströms hånfulla och elaka tilltal.

Tommy Olofssons offer

Olofssons recension av *Silverfisken* liknar Nyströms recension av *Debut 2006* på flera sätt.³⁰ Liksom Nyström tar Olofsson fasta på tematiken, och underkännandet bygger bland annat på verkets bristande allmängiltighet. Men Olofsson klandrar inte författaren, utan väljer att skylla på förlaget istället. Han förstår att författandet av *Silverfisken* har fyllt en ”offensivt befriande funktion i den rehabiliteringsprocess som Sofia Rapp Johansson har genom gått [så!] under de senaste åren”, men förlaget borde ha bearbetat den mer, för ”[d]et är väl ändå inte meningen att hon ska bli utnyttjad en gång till, även i den litterära svängen.”

Resonemanget implicerar att verket är självbiografiskt, men *Silverfisken* lanserades inte som en självbiografi. På förlagets hemsida beskrivs bokens handling i stora drag, sedan sammanfattas den så här:

Silverfisken är en lyrisk monolog om att överleva i en miljö, det egna hemmet, där det som borde vara ens trygghet är ens värsta fiende. Med ett halsbrytande och lika delar rått som komiskt språk fångar Rapp Johansson det lilla barnets skakande upplevelser av en obegriplig värld.³¹

I förlagets bokklubbs medlemstidning beskrivs den på ett liknande sätt, men som en ”chockerande och naket självutlämnande bok”.³² Ordet ”självutlämnande” antyder visserligen en biografisk koppling, men resten av texten säger ingenting alls om saken. Vi får endast veta att *Silverfisken* ”handlar om ett litet barn som utsätts för incest i det egna hemmet.”³³ Om förlaget menade att lansera boken som en självbiografi är det rimligt att anta att det hade framgått tydligare i presentationen.

Trots detta ställer Olofsson upp ett sanningskrav i sin anmälan. Han pekar på andra

³⁰ Tommy Olofsson: ”Förlaget missar att slipa sin unga talang” i *Svenska Dagbladet* 2007-01-12.

³¹ Hämtad från <<http://www.albertbonniersforlag.se/Bocker-auto/Bokpresentationssida/?Isbn=9789100112127>> 2007-11-25.

³² *Bokspegeln* 2007:7, s. 10. Se även *Bokspegeln* 2007:5, s. 49

³³ *Ibid.*, s. 10.

romaner som behandlar sexuella övergrepp och varnar för att några ”kanske inte är helt tillförlitliga.” Sedan ägnar han en stor del av utrymmet åt att berätta om Rapp Johanssons förflutna. Vi får bland annat veta att hon har behandlats på ett rehabiliteringshem. ”Hon är uppvuxen i en missbrukarfamilj och har, skriver hon i sina dikter, blivit sexuellt utnyttjad av sina [så!] far, senare även av hans pundar- och fyllekompisar, sedan hon var i spädbarnsåldern.” Olofsson skiljer inte författaren från diktjaget, utan förutsätter alltså att berättelsen är självbiografisk.

Jag menar inte att en sådan biografisk läsning är omöjlig, men att Olofsson tar den för givet är problematiskt, särskilt som den utmynnar i ett underkännande av boken. Det är nämligen inte nödvändigt att läsa boken som en självbiografisk skildring av en *partikulär* företeelse, för att återknyta till Nyströms hånfulla formulering. Återigen måste vi fråga oss vem som bestämmer vad som är privat och offentligt, av allmänt intresse och inte.

Liksom Nyström driver Olofsson en enda tes i sin text. Olofsson formulerar sig dock inte lika hårt och elakt, och omdömet är inte lika odelat negativt. ”En viss rivig poetisk talang har onekligen den här tjejen, inte tu tal om saken, men mycket tyder på att hon har blivit redigerad alltför sparsamt, just för att framstå som så mycket offer som möjligt”, skriver han. Resonemanget är problematiskt eftersom Olofsson själv förminskar Rapp Johansson till ett offer när han fråntar henne ansvaret över sin egen bok och istället skyller på förlaget.

Författaren Karin Stensdotter håller inte med mig. Hon tar upp Olofssons recension i sin blogg 2007-02-14, alltså dagen efter de 47 undertecknarnas artikel i *Aftonbladet*.³⁴ Där påpekar hon att han faktiskt har en poäng. ”Författare idag lanseras av förlagen, pressen hänger på, och om författaren går ut med sin verkliga bakgrund och historia så tar han eller hon en väldigt stor risk att blandas ihop med den.” Hon påpekar också att förlagen har det juridiska ansvaret för böckernas innehåll. Men vem ska kunna skilja ut biografier från fiktiva berättelser om inte litteraturkritikern? ”*Alla* svenska författare är omyndigförklarade”, skriver Stensdotter, medan hennes eget resonemang

³⁴ Karin Stensdotter: ”Mer svensk press”. Hämtad från <<http://karinstensdotter.blogspot.com/2007/02/mer-svensk-press.html>> 2007-10-05.

omyndigförklarar den litteraturkritiska institutionen också.

Nej, det räcker inte!

”En feministisk vårstädning av den svenska litteraturkritiken – 47 intellektuella till attack”. Så beskriver *Aftonbladet* debattartikeln som de publicerade 2007-02-13 under rubriken ”Nej, det räcker inte!” Här ska jag analysera artikeln för att ta reda på vad de 47 undertecknarna egentligen kritiserar.

De inleder sin artikel med ett krasst konstaterande: ”I det samtida svenska litteraturklimatet kan en kvinna fortfarande inte skriva en bok och förvänta sig att tidningsrecensenter ska behandla den som litteratur.” Sedan tar de upp Nyströms och Olofssons respektive anmälningar som exempel.

Först kritiserar de Nyströms självklara uppdelning i allmängiltiga och ”partikulära” teman. Kritiken illustreras med två omskrivningar av hans hånfulla imitation: ”’Min värld är partikulär, jag är en försupen förförare, alltså finns jag till.’ Eller varför inte: ’Min värld är partikulär, jag mördar en pantlånerska, alltså finns jag till.’”³⁵ Den försupne förföraren skulle kunna vara såväl Odysseus som Ulf Lundell eller Nyström själv. Mordet på pantlånerskan syftar såklart på Fjodor Dostojevskijs *Brott och straff*. De båda omskrivningarna ställer samma frågor som jag ställde i de föregående avsnitten: vem bestämmer vad som är privat och offentligt? Vem bestämmer vad som är av allmänt intresse och inte?

Därefter tar undertecknarna upp Olofssons anmälan av *Silverfisken*. De kritiserar hans självbiografiska läsning av boken och omyndigförklarandet av Rapp Johansson. En syrlig omskrivning av Olofssons resonemang kring förlagets ansvar får illustrera kritiken: ”Vi kan mycket väl tänka oss att skrivandet av dessa recensioner har fyllt en offensivt självupprättande funktion i den patriarkala struktur som Tommy Olofsson har ingått i under de senaste åren”, men redaktionen borde ha månat om honom mer, för ”[d]et är väl ändå inte meningen att han ska bli utnyttjad en gång till, som representant för patriarkatet?”³⁶

³⁵ Jämför med Nyströms formulering, s. 10.

³⁶ Jämför med Olofssons formulering, s. 12.

Undertecknarna tycker att de biografiska läsningarna av kvinnliga författares böcker är orättvisa, bland annat för att de estetiska kvaliteterna hamnar i skymundan. De erinrar om tidigare debatter, kring författare som Kerstin Thorvall, Ann Jäderlund och Carina Rydberg. Varför har inte den litteraturkritiska institutionen hörsammat den feministiska kritiken? Och "[v]ilka chanser har kvinnliga författares böcker att hävda sig i kanonbildningen, när de i dag inte med självklarhet betraktas som litteratur?"

Slutligen framför de 47 sina egna estetiska värderingar och krav på den litteraturkritiska institutionen: "Det relevanta är vad boken gör med tematiken, språket och världen samt hur detta manifesterar sig på olika nivåer", skriver de. "På samma sätt måste litteraturkritiken bli medveten om vad den själv gör och ta risken att granska sin egen läsnings upprinnelse." Kravet är alltså självrannsakan. Och även om det begränsade utrymmet på *Aftonbladets* kultursidor inte tillåter tillräckligt med belägg för de 47 undertecknarnas kritik så pekar ju flera tidigare debatter och vetenskapliga studier på samma problem.

Åsa Beckman ställde samma krav på självrannsakan på den litteraturkritiska institutionen när hon kritiserade de manliga kritikernas hantering av Ann Jäderlunds dikter i debattartikeln som jag redovisade i inledningen: "Tommy Olofsson hade kanske kunnat skriva en intressant recension av Ann Jäderlunds diktsamling om han själv observerat vad han omedvetet skrev, om han gått ett steg till och diskuterat och problematiserat sitt eget starka avståndstagande." Självrannsakan är alltså ett återkommande krav. Hur en sådan självreflekterande litteraturkritik skulle se ut tänker jag inte spekulera i här, men antagligen skulle den kräva ett slags metatext. Kanske tillåter inte tabloidiseringen, som ju premierar fräcka rakt på sak-texter, sådan metatext. Uppenbart är i alla fall att tabloidiseringen inte erbjuder utrymmet som sådan självrannsakan kräver.

Sär- och egenintressen

2007-02-20, alltså en vecka efter de 47 undertecknarnas artikel, publicerade *Aftonbladet* Nyströms och Olofssons respektive svar. Senare samma dag publicerades

också en replik från de 47 undertecknarna under rubriken ”Det räcker fortfarande inte”. Därefter upphörde debatten. Bortsett från en kommentar i *Göteborgsposten* några veckor senare och två blogginlägg som hade publicerats strax efter de 47 undertecknarnas debattartikel så var det tyst.

Här ska jag analysera Nyströms, Olofssons och undertecknarnas samtal för att ta reda på hur kritiken togs emot och vad debatten egentligen tillförde den litteraturkritiska institutionen. Jag ska också titta på reaktionerna i *Göteborgs-Posten* och på internet.

”Med en så entydig röst av sårad oskuld kan man få för sig att det är särintresset som formulerat sin dogm i det tidiga 2000-talets litteratur”, skriver Nyström i sitt korta svar.³⁷ Han viftar snabbt bort kritiken. Sedan viftar han bort hela feminismen: ”Snart nog är den ersatt av en annan –ism, med nya anspråk på allsmäktighet.” Han tar överhuvudtaget inte upp problemet som undertecknarna pekar på, det om vem som bestämmer vad som är av allmänt intresse och inte. ”De 47 bekräftar min tes, särintresset formerar sig”, avslutar han krasst.

Olofsson liknar de 47 vid en mobb.³⁸ Han påpekar att han inte är antifeminist och hänvisar till sin egen recension av *Silverfisken*, den som undertecknarna kritiserar och parodierar i sin artikel, för att läsarna ska kunna bilda sig en egen uppfattning.

”Egenintresset formulerar sin dogm i det tidiga 2000-talets litteraturkritik”, skriver de 47 och fortsätter därmed att använda parodin som ett vapen.³⁹ De beklagar att uppropets syfte inte har hörsammats. ”I stället känner [Nyström och Olofsson] sig personligt påhoppade, och förbiser att deras recensioner används som exempel på något vanligt förekommande.” Sedan påpekar de att feminismen inte alls kommer att gå att bortse från när vår tids litteraturhistoria ska skrivas i framtiden. ”Är det därför Jan-Olov Nyström försöker att reducera oss till en fotnot med hjälp av det allsmäktiga kvalitetsbegreppet?” Slutligen ber de kritikerna att läsa uppropet en gång till innan de skriver sin nästa recension, och uppmanar alla som vill fortsätta debatten att skriva till

³⁷ Jan-Olov Nyström: ”Vårstädning och likriktning” i *Aftonbladet* 2007-02-20.

³⁸ Tommy Olofsson: ”’47 intellektuella’ – en mobb” i *Aftonbladet* 2007-02-20.

³⁹ Joakim Andersson m.fl.: ”Det räcker fortfarande inte” i *Aftonbladet* 2007-02-20.

dem via e-post.

När Ingrid Bossedal kommenterar debatten i *Göteborgs-Posten* några veckor senare erinrar hon om Dahlerups studie.⁴⁰ Hon bekräftar de 47: ”att kön spelar roll i kritiken, precis som i andra relationer, är sant.” Men hon invänder mot deras tillkrånglade språk, deras ”vetenskapliga” som ”tillsammans med deras mindre väl valda exempel, gissningsvis är förklaringen till att debatten kom av sig innan den ens hann börja.” Bossedal bryr sig inte om att förklara varför hon tycker att de 47 undertecknarnas exempel var dåliga, utan nöjer sig med att konstatera att hon inte tror, ”som de ’47 intellektuella’, att kvinnliga författares verk regelmässigt behandlas som annat än litteratur (inte ens om definitionen av litteratur görs så snäv att den enkom handlar om estetiska kvaliteter).”

Jag behandlade Karin Stensdotters blogginlägg i avsnittet om Olofssons anmälan. En annan bloggare reagerade också på de 47 undertecknarnas artikel, nämligen författaren Marcus Birro.⁴¹ Han beskriver artikeln så här:

Ett helt uppslag i Sveriges kulturella kloaksida, Aftonbladet, där [de 47] skriver att...tja...ingen skriver om dem. Eller rättare: att patriarkatet inte recenserar dem på rätt sätt. Att kvinnlig litteratur inte recenseras på lika villkor. Bullshit. I alla fall recenseras ni. [...]

Jag blir fan inte recenserad överhuvudtaget.

Birro låter mest bitter, men sätter också fingret på en viktig aspekt i sammanhanget, nämligen att kvinnliga författares böcker faktiskt recenseras idag. Om den litteraturkritiska institutionen förtrycker kvinnliga författare, sker det i alla fall inte genom att exkludera eller osynliggöra dem. Och det är inte nog med att kvinnliga författare faktiskt recenseras – det är allt fler kvinnor som recenserar också.

Kvinnliga kritiker

Forser diskuterar könsfördelningen på kultursidorna i *Kritik av kritiken*. Han konstaterar att det var först under 90-talet som kvinnorna verkligen släpptes in i den

⁴⁰ Ingrid Bossedal: ”Om kön och kritik” i *Göteborgs-Posten* 2007-03-08.

⁴¹ Marcus Birro: ”Vem Tystar Ner Vem Egentligen?”. Hämtad från <<http://www.marcusbirro.se/bloggen/?p=293>> 2007-10-05.

litteraturkritiska institutionen. Han erinrar om Åsa Beckmans uppmaning till de manliga kritikerna att läsa könsöverskridande, och påpekar att den inte bara hade betydelse för mottagandet av Ann Jäderlunds diktsamling ”utan, kan man nog påstå, paradigmatiska konsekvenser för receptionen av samtidslyriken generellt. Från då är kvinnorna med i kritikens främsta led och det hörs vad de säger.”⁴²

För att få en fingervisning om den påstådda förändringen i könsfördelningen så har jag räknat bokanmälningar av kvinnliga respektive manliga kritiker i tre stora dagstidningar en höstmånad 1986, 1996 respektive 2006. Resultatet pekar på att den litteraturkritiska institutionen mycket riktigt har släppt in fler och fler kvinnliga kritiker. 1986 stod kvinnorna för 27 procent av alla bokanmälningar, 1996 hade siffran stigit till 32 procent och 2006 var motsvarande siffra 41 procent. Men studien skulle gå att fördjupa genom att ta hänsyn till olika genrer. Männens anmälde nämligen flest romaner medan kvinnorna stod för nästan alla barnboksanmälningar. ”Till stora delar hade den fått ta hand om barn- och ungdomslitteraturen”, skriver Forser om den kritik som kvinnor hade bedrivit innan 90-talet, ”som inget hyckleri i världen kan ge samma status som vuxenlitteraturen i då och ännu gällande ordning.” När jag genomförde min lilla undersökning märkte jag att så fortfarande är fallet också efter 1990.⁴³

Givetvis kan studien också breddas, tre dagstidningar och några höstmånader tillåter mig inte att dra några säkra slutsatser, men tillsammans med Forsers påståenden pekar siffrorna ändå på en tendens.

Hur vågar man då påstå att den litteraturkritiska institutionen förtrycker kvinnor? Det beror på hur man definierar förtryck.

Inkludera och exkludera

Iris Marion Young talar om ”förtryckets fem ansikten” i sin *Justice and the Politics of*

⁴² Forser, s. 140.

⁴³ De tre dagstidningarna var *Svenska Dagbladet*, *Göteborgs-Posten* och *Dagens Nyheter*. De är Sveriges mest lästa dagstidningar. I september och november publicerar bokförlagen mycket böcker, varför jag valde att undersöka *Svenska Dagbladets* och *Göteborgs-Postens* septembernummer och *Dagens Nyheter* novembernummer. Det fullständiga resultatet av undersökningen lyder:
Svenska Dagbladet 1986: 11 kvinnor, 40 män; 1996: 14 kvinnor, 49 män; 2006: 26 kvinnor, 53 män.
Göteborgs-Posten 1986: 20 kvinnor, 52 män; 1996: 14 kvinnor, 31 män; 2006: 21 kvinnor, 33 män.
Dagens Nyheter 1986: 18 kvinnor, 42 män; 1996: 24 kvinnor, 32 män; 2006: 24 kvinnor, 32 män.

Difference från 1990.⁴⁴ Hon definierar de fem kategorierna som *exploatering*, *marginalisering*, *maktlöshet*, *våld* och *kulturell dominans*. De tre första är förtrycksformer som är effekter av arbetsdelningen i samhället. De kan lite grovt sammanfattas i tre frågor: ”vem arbetar för vem, vem arbetar inte alls, hur bestämmer det arbete en person utför hans eller hennes sociala position i samhället?”⁴⁵ Den fjärde kategorin handlar om att systematiskt utsätta grupper för fysiskt eller psykiskt våld. Intressantast i det här sammanhanget är dock den sista kategorin: *kulturell dominans*. ”Att vara kulturellt dominerad innebär för den grupp som är utsatt att den blir osynliggjord samtidigt som den framställs i stereotypa bilder och skiljs ut som annorlunda, som Den andre”.⁴⁶ Jag har redan konstaterat att kvinnor inte längre osynliggörs av den litteraturkritiska institutionen, men hur framställs de i den mediala offentligheten?

Young skriver att ”[m]ötet med människor ur en annan grupp kan utmana den dominerande gruppens anspråk på allmängiltighet.”⁴⁷ Därför beskrivs den andra gruppen som bristfällig. Ett skolexempel på sådan kulturell dominans är Tommy Olofssons underkännande av Ann Jäderlunds diktsamling, som jag redovisade i inledningen. Olofsson bedömer Jäderlunds dikter med en måttstock som har utformats efter den dominerande gruppens, de manliga författarnas och kritikernas, språkbruk och estetiska ideal. Detta leder oundvikligen till ett underkännande, vilket i sin tur föranleder Åsa Beckman till att uppmana den manliga kritikerkåren att lära sig läsa könsöverskridande.

Debatten kring de 47 undertecknarnas artikel kan också ses som ett symptom på kulturell dominans. De 47 protesterar ju mot att kvinnliga författares böcker läses och förstås på ett sätt som reducerar deras erfarenheter till den privata eller personliga sfären. Den litteraturkritiska institutionen har alltså släppt in kvinnorna, men som en egen grupp, på särskilda villkor. ”När den egna kulturella identiteten betraktas som

⁴⁴ Iris Marion Young: ”Förtryckets fem ansikten” i *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa* (Stockholm, 2000), s. 50-90.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 78.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 79.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 79.

normal beskrivs de andra grupperna i termer av brist och defekt. De blir de andra, de annorlunda”, förklarar Young.⁴⁸

Att den litteraturkritiska institutionen faktiskt har behandlat manliga och kvinnliga författare olika pekar också Anna Williams på. Hon har undersökt hur kvinnliga författarskap framställs i litteraturhistoriska översikter under 1900-talet och pekar på åtskillnaden mellan å ena sidan *författare*, å andra sidan *kvinnliga författare*. ”Kvinnors litteratur länkas också enligt traditionen till det biografiska och personliga mer än männens. Både kvinnliga och manliga författare skrev självbiografiska romaner under 1970-talet, men kvinnornas beskrivs som ’bekännelselitteratur’ och ’kvinnolitteratur’”.⁴⁹ Nyströms och Olofssons respektive anmälningar ansluter sig alltså till en gammal men problematisk tradition inom litteraturkritiken.

Att överhuvudtaget släppa in kvinnorna går dessutom att förstå som ett utslag av vad Foucault kallar *viljan att veta*. I sin bok med den undertiteln beskriver han hur makten i den västerländska historien har stimulerat människorna till att tala om sin sexualitet. Bakom den vilja till att veta, som makten inte sällan lyckas göra till människornas egen, ligger behovet av kontroll. Snarare än att utesluta ”de andra” eller ”de annorlunda” kategoriserar makten dem i arter. Foucault beskriver hur den gamle sodomiten förvandlades till den homosexuelle på 1800-talet och pekar på en viktig skillnad: ”Sodomiten var en återfallssyndare, den homosexuelle är nu en art.”⁵⁰

De kvinnliga författarna utgör en egen sådan art i den samtida litterära diskursen. Att släppa in dem i den litteraturkritiska institutionen ger dessutom makten en legitim anledning att kritiskt granska deras texter. Makten har här alltså inte lagens form eller förbudets verkningar. Istället *innesluter* den avvikarna, namnger dem, tilldelar dem platser – och kontrollerar dem.

Tabloidiseringen som jag har pekat på ovan erbjuder möjligtvis utförligare eller kompletterande svar. Den tvingar ju fram ett särskilt slags texter, och erbjuder kanske

⁴⁸ Ibid., s. 79.

⁴⁹ Anna Williams: *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* (Stockholm, 1997), s. 181f. Citerat efter Samuelsson, s. 13.

⁵⁰ Foucault, s. 65.

inte tillräckligt med plats eller rätt fokus för att upphäva förtrycket. Eller? Hur upprätthålls förtrycket? Jag ska titta närmare på den feministiska forskningen i Foucaults efterföljd.

Den queera positionen

Rosenberg sammanfattar Butlers teoribildning på ett koncist sätt i två centrala tankegångar i sin queerfeministiska agenda. Hon kallar tankegångarna för genealogi och performativitet:

Ett genealogiskt förhållningssätt innebär att kategorierna kön/genus inte förs tillbaka till påstådda ”naturliga” skillnader mellan kvinnor och män, inte heller till något mystiskt ursprung eller urtillstånd. Performativitet betyder i sin allra enklaste form att kön/genus inte i första hand är vara utan *göra*. Ingen är kvinna eller man per någon automatik utan görs till kvinna eller man.⁵¹

Queerteorin protesterar alltså mot en essensialistisk syn på kön/genus. Men bakom mycket av den feministiska kritiken av den litteraturteoretiska institutionen anar man just en sådan essensialistisk syn. Eller? När Åsa Beckman uppmanar de manliga kritikerna till att läsa könsöverskridande förutsätter hon till exempel ett manligt respektive kvinnligt språk. Ja, men från ett queert perspektiv går det att förstå den kritiken annorlunda. Dessa manliga respektive kvinnliga språk måste nämligen inte alls härledas ur essensen, ur ”påstådda ’naturliga’ skillnader” eller ”något mystiskt ursprung eller urtillstånd.”⁵² Snarare återskapar samhället och dess institutioner ständigt de båda språken med hjälp av *performativa språkhandlingar*.

Skolexemplet på en performativ språkhandling är prästens ord vid vigseln: ”härmed förklarar jag er man och hustru.” De orden inte bara beskriver vad som händer, utan *skapar* bokstavligen hela händelsen. Men också vår vardag präglas i hög grad av performativa språkhandlingar. När vi talar om män och kvinnor återskapar vi hela tiden dikotomin man–kvinna. Säkert tillämpar vi också olika språkliga mönster i respektive tal, som signaturen K.S. gjorde i Dahlerups studie som jag presenterade i inledningen. Sådana språkliga mönster förtrycker i regel stora grupper av människor

⁵¹ Rosenberg, s. 70.

⁵² Ibid., s. 70.

medan talaren själv är omedveten om vad han eller hon gör.

Ett queert perspektiv på talet medvetandegör mönstren. Jag lånar ett exempel av Rosenberg: ”när vardagslivets könande praktiker diskuteras sägs det i allmänhet, för att nu bara nämna ett exempel: ’kvinnor sitter med ihoppresade ben, medan männen sitter med särade ben’. Enligt butlerismen skulle resonemanget ändras till att med ihoppresade ben görs/iscensätts en kvinna, med särade ben en man.”⁵³ Det är en omkastning av perspektiven som inte säger någonting om vad kategorierna man och kvinna egentligen är, utan istället talar om för oss hur de *skapas*. Det är på den här punkten som Butlers queera perspektiv skiljer sig från de flesta andra feministiska perspektiven. Bakom detta *göra* existerar inget äkta eller sant *vara*. Butler bryter alltså ner dikotomin man–kvinna.

Inser Nyström och Olofsson överhuvudtaget att deras respektive anmälningar är förtryckande? Nyström bekräftar i och för sig att han är medveten om den hårda och elaka tonen i sin anmälan av *Debut 2006*, när han svarar på de 47 undertecknarnas artikel. Han skriver: ”Min recension av den urusla antologin från Wahlström & Widstrand är rolig och oförskämd.” Å andra sidan uttrycker han ingen förståelse alls för de 47 undertecknarnas faktiska kritik. Han tar överhuvudtaget inte upp frågorna de ställer.

Olofsson uttrycker inte heller någon sådan förståelse. Han känner sig påhoppad och oskyldigt anklagad. Jag har visat att hans behandling av *Silverfisken* och Rapp Johansson är problematisk och bland andra Williams har pekat på en tydlig koppling mellan sådana behandlingar och kön.⁵⁴ Ändå tar Olofsson inte upp de 47 undertecknarnas frågor.

Varför reagerar inte den litteraturkritiska institutionen med annat än axelryckningar eller förnärmade uttryck? Uppenbarligen existerar inte förtrycket i dess självbild. De feministiska kritikernas återkommande krav på självvranssakan är alltså ett mycket vettigt krav. Men förstår man den litteraturkritiska institutionen som just en institution,

⁵³ Ibid., s. 75.

⁵⁴ Se s. 20.

tvingas man också inse att den styr de enskilda kritikernas villkor med järnhand. Tabloidiseringen av det litterära samtalet dikterar flera sådana villkor. Fler böcker skrivs mot mindre betalning och nyhetsvärdet prioriteras framför analytiskt djup eller teoretisk skärpa. Själva strukturen tycks alltså premiera förtryck. Därför blir det relevant att tala om ett *strukturellt förtryck*.

Young definierar strukturellt förtryck som

[...] hinder och begränsningar som orättvist drabbar vissa människor i vårt samhälle, inte som undersåtar under en brutal och tyrannisk regim, utan som medborgare i ett välmenande liberalt samhälle och till följd av vardagliga och normala regler och beteenden.⁵⁵

Makten behöver alltså inte vara medveten om att den förtrycker, utan

[o]rsakerna till det strukturella förtrycket finner vi i normer, sedvanor och symboler som aldrig ifrågasätts, i föreställningar som ligger inbäddade i hävdvunna och institutionaliserade regler och rutiner och de samhälleliga konsekvenserna av att dessa regler och rutiner är allmänt omfattade och åtlydda.⁵⁶

Vad händer om Nyström eller Olofsson bestämmer sig för att upphäva förtrycket som de feministiska kritikerna pekar på? Antagligen kommer de att finna uppgiften omöjlig. Redaktörerna på tidningarna kan välja att inte trycka deras texter och i egenskap av enskilda kritiker är både Nyström och Olofsson utbytbara. Young förklarar:

Vi kan inte avskaffa det strukturella förtrycket genom att byta ut vissa makthavare eller genom att stifta nya lagar, eftersom detta förtryck systematiskt produceras och reproduceras i samhällets grundläggande ekonomiska, politiska och kulturella institutioner.⁵⁷

Den feministiska kritiken har visat sig vara otillräcklig. Den har gett oss fler kvinnliga kritiker och en större medvetenhet om genusfrågor på kultursidorna, men förtrycket lever alltjämt kvar. Kanske kunde en kritik riktad mot institutionen som sådan vara nästa steg. Hur en sådan kritik skulle kunna se ut är inte min sak att spekulera i här, men säkert skulle en queer position ha mycket gott att erbjuda.

⁵⁵ Young, s. 53.

⁵⁶ Ibid., s. 53.

⁵⁷ Ibid., s. 54.

Slutligen vill jag påpeka att jag inte är ute efter att fria den enskilde kritikern från hans eller hennes ansvar. Nyström och Olofsson har varsin del i patriarkatets skuld och det vore synd om de 47 undertecknarnas kritik passerade obemärkt förbi. Förhoppningsvis hjälper den här uppsatsen till med att lyfta fram den feministiska kritiken i ljuset en stund.

Avslutning

Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen var att pröva påståendet att kvinnor och män behandlas olika av den litteraturkritiska institutionen. Jag ville ta reda på hur kvinnoförtrycket som de feministiska kritikerna pekar på egentligen är konstituerat. Jag begränsade min analys till en debatt i *Aftonbladet* om den litteraturkritiska institutionens mottagande av kvinnliga författare.

Nyström och Olofsson behandlar *Debut 2006* respektive *Silverfisken* som 'bekännelselitteratur', i enlighet med en gammal problematisk tradition i svensk litteraturkritik, som bland andra Williams har pekat på. De 47 kritiserar den manliga kritikerkårens självklara uppdelning i allmänmänskligt intressanta respektive partikulära, personliga teman. Kvinnorna både syns och hörs på kultursidorna nuförtiden, men kvinnliga författares böcker behandlas fortfarande som just bekännelser, vilket sänker deras status och föranleder litteraturkritikerna till att underkänna dem.

Detta förtryck är strukturellt, vilket bland annat innebär att det ständigt återskapas i institutionens fundament. Därför förmår inte de feministiska kritikerna att upphäva det, trots åtskilliga försök. En kritik som förskjuter fokus från enskilda kritikergärningar till institutionen som sådan erbjuder möjligtvis ett nästa steg, en väg ut.

Kommentar

Eftersom mitt material är väldigt begränsat kan jag inte dra några generella slutsatser. Här vill jag istället efterlysa fler och större studier i ämnet. En queer analys av maktstrukturerna i den svenska litteraturkritiska institutionen skulle till exempel kunna ge någonting. Och vad debattartiklarna anbelangar så önskar jag att de med större tydlighet kunde angripa själva institutionen som sådan, snarare än de enskilda kritikergärningar som visserligen bör ses som exempel på något vanligt

förekommande, men alltför ofta stjälar fokus. Som enskilda exempel kände sig både Nyström och Olofsson bara hånade och påhoppade. Den litteraturkritiska institutionen tycks sakna både självinsikt och självdistan.

Bilagor

Offer istället för debutanter

Norrbottnens-Kuriren 2006-05-23

Debut 2006 borde gå till historien. Det är sällan debutantologier gör det, och den här kommer inte att gå till litteraturhistorien. Den borde arkiveras under "tidstypisk kulturkramp, tidigt 2000-tal". Nio bidrag, merparten från kvinnor. Stark skrivarkursdominans, många har gått Biskops-Arnö, medelåldern relativt hög. Ungefär hälften av bidragen är genusteoretiskt uppbyggda dikter om sexualitet, sexuella övergrepp, sexuella neuroser. De tillhör därmed samtidens tabun. Att ens en sekund ifrågasätta kvalitén, berättigandet eller genomförandet av dessa dikter placerar kritikern i en genusfälla som är omöjlig att komma ur. Om jag säger att de är dålig dikt har jag ställt mig på förövarnas, patriarkernas, missdådarnas sida.

De låter samtliga som sådan dikt ska låta, mycket blodfattigt, mycket svag stämning, undertryckt aggressiva men lika undertryckt självanklagande. Genusperspektivet efter skolboken. Om dikt kan beskriva befrielse beskriver de här dikterna motsatsen: inlåsning. Jag gör mig till offer på det att jag må bli publicerad. Det tycks vara den namnkunniga juryns främsta sällningskriterium.

Offer 2006. Det är nog den eländigaste antologi jag läst från W&W. Och här ser man så tydligt ett enormt problem inom samtidens kultur. Viljan att vara icke-allmängiltig. Viljan att bara uttrycka särintresset, förneka samhället, förneka existensen av det generella. Min värld är partikulär, jag skär mig, alltså finns jag till. Inte som samhällsmedborgare, inte som deltagare i det stora samtalet, inte som den som överskrider gränser, åldrar, generationer, språk, kulturer.

Utan som den som odlar sin kris som en specialitet. Och belönas av magistrarna i juryn för sin läxlydighet. W&W-antologin uttrycker detta utomordentligt. Man behöver inte vara alarmist för att förutspå den svenska lyrikens undergång. Den kommer att hamna i nätets katakomber för likasinnade, dyrkad under snipiga seanser.

Som offentligt uttrycksmedel är den färdig.

Några bidrag i antologin är mer som normala elevarbeten. Hoppas att det går bra för dem. En enda har en personlig, stark och bärande stämma. Tova Gerge heter hon. Skriver lyriskt koncentrerad kortprosa och är en av få som inte verkar ha [så!] gått skivutbildning.

Jan-Olov Nyström

Förlaget missar att slipa sin unga talang

Svenska Dagbladet 2007-01-12

Småflickor som har råkat illa ut och har blivit offer för något så monstruöst och bestialiskt som incest blir inte alltid prostituerade eller psykfall, utan det händer, om också i undantagsfall, att de som vuxna endera mobiliserar kraft att slå tillbaka eller helt enkelt blir kapabla att på ett ingående och psykologiskt övertygande sätt beskriva vad de har varit med om, till varnagel för andra men kanske framför allt som tröst och som erinran om att skammen för incest inte bör fästas vid offret utan vid de undermännliga kreatur som förgriper sig på barn, vare sig dessa brottslingar är biologiska föräldrar, fosterföräldrar eller ömkliga internetonanister med barnporr på sina skärmar.

I modern svensk litteratur har några av dess [så!] offer kommit till tals. Den som från litterär och psykologisk synpunkt har gjort det allra mest övertygande är Anna Mattsson i sina två romaner "Alexandras rum" (1994) och "Vägar utan nåd" (2006). Bakom hennes skildringar finns inte bara en prekär biografisk bakgrund, en för sitt brott dömd styvfar, utan även en litterär förmåga som höjer sig skyhögt över de flesta skildringar som har framsprungit ur denna äckliga bottensats av vårt samhälle.

Vid läsningen av Anna Mattssons "Alexandras rum" kan nog även den mest humant sinnade stundtals bli benägen att beklaga att vi i Sverige inte längre kan erbjuda åtminstone kastrationsstraff. Det finns fel skildringar, mer eller mindre effektfulla, och problemet med några av dem, till exempel Anna-Karin Granbergs, har i efterhand visat sig vara att de kanske inte är helt tillförlitliga.

Bonniers ger nu ut en lång diktsvit av Sofia Rapp Johansson, född 1980, som under ett par års tid har behandlats på ett rehabiliteringshem för unga drog- och spritmissbrukare. Hon är uppvuxen i en missbrukarfamilj och har, skriver hon i sina dikter, blivit sexuellt utnyttjad av sina [så!] far, senare även av hans pundar- och fyllekompisar, sedan hon var i spädbarnsåldern. Diktsviten har titeln Silverfisken, detta efter det djur som lilla Sofia identifierade sig med och låtsade att hon var, när hennes far eller någon av hans alkiskompisar våldförde sig på henne, vanligtvis genom ändtarmen.

Jag kan mycket väl tänka mig att skrivandet av dessa dikter har fyllt en offensivt befriande funktion i den rehabiliteringsprocess som Sofia Rapp Johansson har genomgått [så!] under de senaste åren. I så fall är det gott nog, jag mycket mer än gott nog. Men jag är betänksam över att skildringarna av övergreppen är så detaljerade, att poeten frossar i dem. Säkert och med all rätt är hon driven av äckel, så att det är fråga om djävulsutdrivning, men dessvärre snuddar alltför mycket vid det socialporrigt spektakulära. Och jag kan förstå att förlagsredaktörerna på Bonniers inte har bemödat sig om att korrigera svenskan, i varje fall inte mer än nödvändigt. Här är det autenticitet som ska hävdas. Men på författarens bekostnad!

Frågan är alltså om förlagets hantering gör Sofia Rapp Johansson och hennes prekära berättelse rättvisa. En viss rivitig poetisk talang har onekligen den här tjejen, inte tu tal om saken, men mycket tyder på att hon har blivit redigerad alltför sparsamt, just för att framstå om så mycket offer som möjligt, något för tv-soffor och kvällstidningar, mest som ett spektakulärt fall och inte i första hand som den poet som hon verkar vara på väg att bli. Jag tycker att det är synd – och nog rentav skam.

Det är lätt att känna sympati för Sofia Rapp Johansson, tveklöst, men man kan undra över varför förlaget inte har månat mer om henne från rent konstnärlig synpunkt, i hanteringen av hennes manuskript. Det är väl ändå inte meningen att hon ska bli utnyttjad en gång till, även i den litterära svängen.

Tommy Olofsson

Nej, det räcker inte!

Aftonbladet 2007-02-13

I det samtida svenska litteraturklimatet kan en kvinna fortfarande inte skriva en bok och förvänta sig att tidningsrecensenter ska behandla den som litteratur.

De senaste decenniernas feministiska kamp har satt avtryck i de politiska förklaringsmodellerna, så att vad som tidigare avfärdats som ”personliga kvinnliga erfarenheter” numera oftare betraktas som allmängiltigt och politiskt. Denna utveckling har även påverkat litteraturkritiken, men fortfarande stöter man på recensioner som gör följande åtskillnad: Litteratur skriven av manliga författare ges en universell giltighet, medan kvinnors böcker betraktas som partikulära skildringar av partikulära företeelser. De begripliggörs genom den kvinnliga författarkropp som placeras framför texten, trots att recensenter i allmänhet är skolade i nykritiskt tänkande.

Rätt sorts tematik

En av de recensenter som skrivit in sig i denna problematiska tradition är Jan-Olov Nyström. När han den 23 maj förra året avhandlar Wahlström och Widstrands Debut 2006 i Norrbottens-Kuriren, försöker han parera en potentiell feministisk kritik av sitt resonemang: *”Att ens en sekund ifrågasätta kvalitén, berättigandet eller genomförandet av dessa dikter placerar kritikern i en genusfälla som är omöjlig att komma ur.”* Med öppna ögon går Nyström sedan rakt in i fällan, inte genom en kritik på kvalitativa grunder, utan genom att ifrågasätta texternas tematiska legitimitet: *”Viljan att bara uttrycka särintresset, förneka samhället, förneka existensen av det generella. Min värld är partikulär, jag skär mig, alltså finns jag till.”* Något är ruttet i Nyströms partikularitetsbegrepp, vilket kan illustreras med följande omskrivning: *”Min värld är partikulär, jag är en försupen förförare, alltså finns jag till.”* Eller varför inte: *”Min värld är partikulär, jag mördar en pantlånerska, alltså finns jag till.”*

Du är vad du skriver

Det finns fler exempel på sådana recensioner. En av de senaste i raden är publicerad i Svenska Dagbladet den 12 januari. Där skriver Tommy Olofsson om Sofia Rapp Johanssons diktsamling *Silverfisken*. Skulle man kunna tro. Men när man läser recensionen märker man snabbt att Tommy Olofsson har recenserat allt möjligt, utom just Rapp Johanssons bok. *”Hon är uppvuxen i en missbrukarfamilj och har, skriver hon i sina dikter, blivit sexuellt utnyttjad av sin far, senare även av hans pundar- och fylekompisar.”* Så inleder Tommy Olofsson sin beskrivning av boken, och sätter samtidigt den patologiserande tonen. För Rapp Johansson skriver nämligen om ett diktjag som blir sexuellt utnyttjat av sin far. I hur hög utsträckning detta diktjag sedan sammanfaller med författarens person borde sakna litterärt intresse. En omskrivning av några stycken ur Tommy Olofssons recension, där författaren byts ut mot recensenten och förlaget mot tidningsredaktionen, åskådliggör nivån av omyndigförklarande i resonemanget:

”Vi kan mycket väl tänka oss att skrivandet av dessa recensioner har fyllt en offensivt självupprättande funktion i den patriarkala struktur som Tommy Olofsson har ingått i under de senaste åren. Men det är inte gott nog, nej allt annat än gott nog. Vi är betänksamma över att referenserna till övergreppen är så detaljerade, att kritikern frossar i dem. Säkert men utan någon som helst rätt är han driven av äckel, så att det är en fråga om djävulsutdrivning, men dessvärre snuddar det alltför mycket vid det pornografiskt spektakulära. Och vi kan förstå att tidningsredaktörerna på Svenska Dagbladet inte har bemödat sig att korrigera resonemanget, i varje fall inte mer än nödvändigt. Här är det åsiktsfrihet som ska hävdas. Men på kritikerns bekostnad!

Frågan är alltså om Svenska Dagbladets hantering gör Tommy Olofsson och hans prekära läsning rättvisa. En viss rivig kritisk talang har onekligen den här killen, inte tu tal om saken, men mycket tyder på att han har blivit redigerad alltför sparsamt, just för att framstå som så misogyn som möjligt, något för feministisk analys och debatt, mest som ett spektakulärt fall och inte i första hand som den kritiker som han verkar vara på väg att bli. Vi tycker att det är synd – och nog rentav skam.

Det är lätt att känna sympati för Tommy Olofsson, tveklöst, men man kan undra varför redaktionen inte har månat mer om honom från rent analytisk synpunkt, i hanteringen av hans recension. Det är väl ändå inte meningen att han ska bli utnyttjad en gång till, som representant för patriarkatet?”

Det som står i boken är inte sant

En relevant fråga för alla utövande kritiker torde vara: Vem ges utrymme att tolka världen och vilka konsekvenser får tolkningen för det som beskrivits? Personliga erfarenheter har alltid varit en av konstens upprinnelser, men i de fall böckerna är skrivna av kvinnor betraktas resultatet alltför ofta som en terapeutisk bearbetning av erfarenheten, snarare än utifrån sina estetiska kvaliteter. Den genomgående konsekvensen av dessa biografiska läsningar är att kvinnliga författare placeras i objektspositioner och betraktas som offer snarare än som författarsubjekt.

Om man på detta sätt förhåller sig till biografien och låter den bli en del av förståelsen av boken får man också problem. Vad händer till exempel när biografien visar sig vara en annan än den recensenten utgått ifrån? Eftersom man talat om boken som erfarenhetsbaserad blir man tvungen att omvärdera den, när bilden av erfarenheten förändras. Följden blir att man, som varit fallet med till exempel Anna-Karin Granbergs böcker, underkänner boken utifrån ett sanningskriterium som man själv har ställt upp. Också Tommy Olofsson hänvisar till henne i sin recension av *Silverfisken* och skriver att problemet med några av de böcker som kretsar kring sexuella övergrepp ”*i efterhand visat sig vara att de kanske inte är helt tillförlitliga*”.

Den ljuva minnesförlusten

Debatten om litteraturkritik och kvinnors böcker har blossat upp med jämna mellanrum, exempelvis kring författare som Kerstin Thorvall, Ann Jäderlund och Carina Rydberg. Bland annat det omdebatterade S.K.A.M. Litterärt manifest No 1 noterade bandet mellan kvinnliga författare och biografiska läsningar. Ställd inför ännu en recension av detta slag undrar man huruvida vissa kritiker överhuvudtaget har minne nog att förvalta den feministiska kritiken.

Det må så vara att medias minne är kort, men deras sätt att behandla olika företeelser i samtiden sätter också spår i vår kollektiva världsuppfattning. Man skulle till exempel kunna fråga sig vad dagens litteraturkritiska klimat får för konsekvenser för morgondagens litteraturhistorieskrivning. Vilka chanser har kvinnliga författares böcker att hävda sig i kanonbildningen, när de i dag inte med självklarhet betraktas som litteratur?

Någon annan bär ansvaret

Ytterligare ett misstag som Olofsson med flera har gjort sig skyldiga till är att tillskriva andra agenter än författaren, såsom förläggare och redaktörer, böckernas brister och kvaliteter. Kvinnorna själva anses inte besitta tillräcklig agens och konstnärlig integritet för att bära ansvaret för resultatet av sitt arbete. De benämns som ”nästanförfattare”, eller som innehavare av en litterär potential som kan blomma ut, bara de slutar uppehålla sig kring perifera kvinnliga erfarenheter. Kvinnliga författare uppmanas att skriva kortare, mindre äckligt och mer återhållsamt, kort sagt att ta mindre plats.

Det som här efterfrågas är inte att kritiker ska övergå till att systematiskt skriva positivt om ”kvinnliga författare” med ”självb biografisk tematik”. Det önskvärda scenariot skulle i stället vara att kritikern frågar sig själv på vilka grunder en bokrecension ser ut som den gör och vilka implicita föreställningar som finns i läsningen.

Ett levande litterärt klimat

Hur avancerad analys av sin egen mediala funktion kan då en bruksrecension rymma? Svaret måste vara: En så avancerad analys som kritikern har språk för. Kritiken måste fungera litterärt, det vill säga, vara medveten om språkets effekt på läsaren och eftersträva att ge texten, och därmed också verkligheten, en brännbar beskrivning. Det relevanta är vad boken gör med tematiken, språket och världen samt hur detta manifesterar sig på olika nivåer. På samma sätt måste litteraturkritiken bli medveten om vad den själv gör och ta risken att granska sin egen läsnings upprinnelse.

Litteraturrecensioner av mäns och kvinnors böcker ska skrivas utifrån samma premisser, med samma höga kritiska kvalitet. Görs inte detta utarmas det litterära landskapet, och den potentiella sprängkraften i språkliga detroniseringar av patriarkatet tvingas i stället verka på alternativa arenor. Samtalen urvattnas, med följden att pressen missar de viktigaste fronterna inom svensk samtidslitteratur.

Joakim Andersson

Karin Arbelius

Jonas Ask

Fredrik Bjernelind

Annika Boholm

Emil Boss

Jonas Brun

Kajsa Ekis Ekman

Athena Farrokhzad

Ulf Friberg

Tova Gerge

Nova Gullberg Zetterstrand

Sara Hallström

Linn Hansén

Viktor Johansson

Anna Jörgensdotter

Balsam Karam

Sofia Klittmark

Christina Kullman

Elsa Leth

Rebecca Liedman

Stefan Looström

Liza Lotse

Tinda Lund-Tengby

Maya Maldonado

Sorin Masifi

Anna-Beda Maslanka

Anders Nilsson

Emmanuel Nyberg

Klara Olander

Sofia Pulls

Isabella Salomonsson

Moa Schulman

Soraya Sjunneryd

S.K.A.M.

Mats Söderlund

Carin Söderström

Ida Therén

Mauritz Tistelö

Sara Tuss Efrik

Maryam Vardeh Navandi

Emma Warg

Daniel Westerlund

Ida Westin

Guido Zeccola

Carl Åkerlund

Maria Margareta Österholm

Vårstädning och likriktning

Aftonbladet 2007-02-20

Att så många som 47 ”intellektuella” inte uttrycker sig med större individuell variation när dagskritiken nu en gång ges så stor betydelse som i tisdagens *Aftonbladet*. Med en så entydig röst av sårad oskuld kan man få för sig att det är särintresset som formulerat sin dogm i det tidiga 2000-talets litteratur. Fyllda av oro över att berövas sin kommande och självklara plats i litteraturens kanoniska böcker och bli reducerade till den politiska viljans fotnot i fel sammanhang.

När kvinnor gör dålig litteratur skriver jag detta rakt ut, oavsett deras ädla avsikt. Ingen -ism står över tiden. Som normalföreteelse får feminismen finna sig i normalkritik, snart nog är den ersatt av en annan -ism, med nya anspråk på allsmäktighet. Tiden för litterära upprop och dito politik är tydligen inte förbi när fyrtiosju stämmor, en möjlig och komplicerad polyfoni, kan reduceras till ett unisont fy! Min recension av den urusla antologin från Wahlström & Widstrand 2006 är rolig och oförsämd. De 47 bekräftar min tes, särintresset formerar sig.

Jan-Olov Nyström

”47 intellektuella” – en mobb

Aftonbladet 2007-02-20

”47 intellektuella” har signerat en ordrik protest (*Aftonbladet* 13 februari) mot recensioner som Jan-Olov Nyström och jag har skrivit.

Intellektuella kan skriva sina namn under ett upprop i en stor och angelägen politisk fråga, men kan de göra det mot två bokrecensioner? Så brukar inte intellektuella göra. Vad Jan-Olov Nyström och jag ställs inför liknar en mobb.

Min egen artikel förvrängs och parodieras hånfullt. Själv utmålas jag som antifeminist, vilket jag inte är.

Uppropet kan vara svårt att orientera sig i, inte minst därför att en del av texten utgörs av ett fingerat citat. Den som vill se vad jag i själva verket har skrivit kan finna

recensionen på följande adress:

http://www.svd.se/dynamiskt/rec_litteratur/did_14410297.asp

Tommy Olofsson

Det räcker fortfarande inte

Aftonbladet 2007-02-20

Egenintresset formulerar sin dogm i det tidiga 2000-talets litteraturkritik. Så skulle man kunna beskriva Tommy Olofsson och Jan-Olov Nyströms försvarstal. Uppropets syfte, att uppmärksamma en angelägen politisk fråga och göra upp med litteraturkritikens biografiska läsningar av kvinnors böcker, går dem helt förbi. I stället känner de sig personligt påhoppade, och förbiser att deras recensioner används som exempel på något vanligt förekommande. Tyvärr är de inte de enda representanterna för en kritik som ställer författarkroppen i vägen för texten eller reducerar vissa ämnesval till särintressen. Vore det så skulle debatten vara slut här och ingen vore gladare än vi.

När litteraturhistorien skrivs formuleras tidsandan av eftervärlden och de som inte passar in i konstruktionen förpassas till glömska. Ett öde som ofta drabbat kvinnor. Men feminismen som tanketradition i vår tid kommer inte att gå att bortse ifrån när framtidens litteraturhandböcker en gång ska skrivas. Är det därför Jan-Olov Nyström försöker att reducera oss till en fotnot med hjälp av det allsmäktiga kvalitetsbegreppet?

Trots den semantiska vagheten är det glädjande att Tommy Olofsson inte är antifeminist. Vi väntar med spänning på att få se detta avspeglas i hans kritik. Snarare än en lägerbildning vill vi att kritikerna faktiskt ska ta intryck av våra åsikter. Därför ber vi dem läsa uppropet ännu en gång, innan de skriver sin nästa recension. Den som vill fortsätta debatten kan skriva till följande adress: litteraturkritik@gmail.com

De 47 intellektuella

Vem Tystar Ner Vem Egentligen?

Hämtad från <<http://www.marcusbirro.se/bloggen/?p=293>> 2007-10-05

På flyget upp till Östersund tidigare i dag kunde jag läsa i en av blaskorna (man får ju dem gratis på flygplatser) att ”I kväll klockan 2000 stannar Sverige.” Och så var det något med Jämtland. I en storhetsvansinnig sekund trodde jag det handlade om att jag skulle uppträda på Storsjöteatern i Östersund...Det gjorde det inte. Det handlade om Anja...(Jag ler lite ser jag i spegeln som sitter uppe bakom dataskrämen vid skrivbordet...)

Fast det var kul att uppträda ikväll ändå. Jag gillar Östersund. Det är en vacker men karg liten stad. För stolt för sitt eget bästa. Jag gillar sånt.

Nu sitter jag på stans bästa hotell och skriver det här. Jag saknar Jonna och katterna. Akilles och Stella heter dem. Vi trodde bägge var flickor tills vi såg pungkulorna på dem. Vi köpte båda i tron att de var honor. Det är de inte. Eller...Stella är kastrerad så...

De kommer överens bra nu i alla fall. Tvättar och leker med varandra.

I den där tidningen läste jag en debattartikel från en massa människor jag inte kände igen som klagade över att kulturvärlden inte recenserar kvinnlig litteratur på rätt sätt. Ett helt uppslag i Sveriges kulturella kloaksida, Aftonbladet, där de skriver att...tja...ingen skriver om dem. Eller rättare; att patriarkatet inte recenserar dem på rätt sätt. Att kvinnlig litteratur inte recenseas på lika villkor. Bullshit. I alla fall recenseas ni. Aftonbladet är väl den kloak bland kloaker som varenda dag hukar under den nya tidens politiska korrekthet. För fan, allting ska ju silas genom det feministiska filtret. Allt ska genusbestämas, köns-läsas, fitt-granskas. ”Hur många kvinnor är det med här?” ”Varför är det inga kvinnor på sidan 13?” osv i all oändlighet. De borde skämmas.

Jag blir fan inte recenserad överhuvudtaget.

Och i DN idag skriver Gabriella Håkansson lite lätt raljerande om vart den manliga, självömkande litteraturen tog vägen. Den försvann eller fövandlades till Arne Anka.

Vem är det som styr egentligen? Vem är det som tystar ner vem egentligen?

Att vara man och skriva om längtan, kärlek och göra det med stora gester är att be om halshuggning på landets kultursidor. Att dessutom vägra låta dem ha tolkningsföreträde till ens liv, att konsekvent gå sin egen väg; där har du den verkliga kulturella parian i Sverige. Men de kvinnliga författarna är det inte synd om i Sverige 2007. Att bre ut sig på ett helt uppslag och snyfta över att man inte får bre ut sig...

Jävlar vad mjuka sängarna ser ut på det här hotellet. Liksom dubbla på något sätt. Jag ska gå och sova i en av dem snart. Var rädda om er.

Marcus Birro

Mer svensk press

Hämtad från <<http://karinstensdotter.blogspot.com/2007/02/mer-svensk-press.html>> 2007-10-05

Det här skulle jag inte heller skriva under på.

Inte för att helheten är fullkomligt vansinnig, författarna som skriver under har poänger. Ja, böcker läses på olika sätt och olika kritiker har olika förmåga att sätta sig in [så!] vad de läser. Och ja, en bokrecension ska handla om boken, inget annat. Punkt slut.

Men Tommy Olofsson har uppenbara poänger i sin recension. (De borde hamnat i en annan artikel.) Dessvärre.

Författare idag lanseras av förlagen, pressen hänger på, och om författaren går ut med sin verkliga bakgrund och historia så tar han eller hon en väldigt stor risk att blandas ihop med den.

Resonemanget Olofsson för om att förlaget inte slipat sin unga talang och att förlagen har ett ansvar för slutprodukten är ett mycket, mycket svenskt resonemang.

Och ja, i Sverige är det inte författaren som eventuellt blir åtalad för de övertramp han/hon gör i sin text – det är förlaget. *Alla* svenska författare är omyndigförklarade, och det är ingen som helst slump att Madame Bonnier gör ständiga

brandkårsuttryckningar för ”sina” författare. Hon vet vem som bär det juridiska ansvaret, men jag tvivlar starkt på att så många författare begripit det.

Nu är det inte något som hör direkt till saken i det här sammanhanget, men det färgar ett system, ett sätt att tänka.

För Bonniers är en litterär text ett grupparbete. Ibland får jag en känsla av att svensk litteratur, med några undantag, är ett projekt i 70-talsanda som lika gärna skulle kunna döpas om till ”Hej Litteratur”. Svenska författare är inbyggda i ett ”trygghetssystem” där de inte behöver ta ansvar för vad de säger. På så sätt kan man skriva till exempel om Ingmar Bergman utan att några ekonomiska risker, på ett sätt som i bara lite mindre förfinad form hör hemma i tabloidpressen.

Och ja, det forssas från förlagen sida i ”självupplevt” ”autentiskt” material.

Eller som en bekant förlagschef på ett annat förlag uttryckte saken: Hjärta, smärta, våldtäckt – det säljer.

Denna sanning har även blivit sanning i det som förut var ”finkulturen”.

Nu förpackas den annorlunda, och enskilda – ofta kvinnor – blir nya offer. För media och medias sammanblandning av sak och person.

Men det det handlar om är fortfarande: Hjärta, smärta våldtäckt.

Och förlagen som faktiskt i första hand är där för att tjäna pengar på böcker är inte dummare än att de ”hänger på”. Vill man formulera det spetsigare så kan man säga att de är väl så drivande i den här utvecklingen som media.

Så vad Olofsson gör är att han sätter in en enskild bok och författare i ett större sammanhang av svensk ”litteratur” [så!] och hur den kommer till och vilka som har ansvar för den. Det var från hans sida fel ställe, men det betyder inte att han har fel i vad han säger.

Ja, detta blir obegripligt om man inte läser länkarna. Men gör man det får man ut något av det. Och imorgon tar jag paus från tidningsläsandet.

Karin Stensdotter

INGRID BOSSELDAL om kön och kritik

Göteborgs-Posten 2007-03-08

För några veckor sedan gick "47 intellektuella" till attack mot den svenska litteraturkritiken. Med en stort uppslagen artikel i Aftonbladet hävdade de att "i det samtida svenska litteraturklimatet kan en kvinna fortfarande inte skriva en bok och förvänta sig att tidningsrecensenter ska behandla den som litteratur". Där manliga författares texter tillerkänns universell giltighet, betraktas, enligt undertecknarna, kvinnliga författares böcker "som partikulära skildringar av partikulära företeelser" och "begripliggörs genom den kvinnliga författarkropp som placeras framför texten".

Varför undertecknarna valt att skriva på en sån trubbig "vetenskapligska" vet jag inte. Kanske var det ett försök att hindra oss läsare från att sätta den där kvinnliga författarkroppen i vägen? Tyvärr funkar det inte så bra, vilket, tillsam mans med deras mindre väl valda exempel, gissningsvis är förklaringen till att debatten kom av sig innan den ens hann börja.

Det är synd, för att kön spelar roll i kritiken, precis som i andra relationer, är sant. Litteraturvetaren Pål Dahlerups klassiska exempel från 1970-talet om vad som hände med en uppskattande manlig kritikers ordval från hans första recension av lyrikdebutanten Cecil Bødker till hans andra är belysande för hur försåtligt det kan vara. I debutrecensionen trodde kritikern felaktigt att Bødker var en man, och tillerkände henne en sorts allmänna, rika kvaliteter, som samtidigt tillkom henne genom det manliga könet ("Det var länge sen vi upplevde en diktare med en så rik känsla för naturen. /.../ Bara en pojke eller en åldrad man fattar och känner på det sättet".) I den andra, då han visste att hon var en kvinna, förminskade han henne i stället genom att till sina positiva omdömen foga ord som "liten" och "små" ("små kontemplativa strofer", "en liten dikt om livet" etc). Ett annat exempel, också danskt, är Karen Valeurs Sjørups studie om kvinnliga konstnärers villkor som ska presenteras vid Roskilde universitet den här veckan. Det som redan läckt ut ekar nämligen tråkigt välbekant: Kvinnliga konstutövare, i den aktuella studien i synnerhet kvinnliga skådespelare, känner sig hårt drabbade av

manliga kritikers oförmåga att se bortom deras kön.

Jag tror inte, som de "47 intellektuella", att kvinnliga författares verk regelmässigt behandlas som annat än litteratur (inte ens om definitionen av litteratur görs så snäv att den enkom handlar om estetiska kvaliteter). Däremot är jag övertygad om att diskussionen om verk, kön, etnicitet och biografi ständigt måste föras. Inte minst för att på så vis undanröja möjligheten att dölja hierarkiska relationer under en täckmantel av "litterär kvalitet".

Ingrid P Bossedal

Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Andersson, Joakim m.fl.: ”Nej, det räcker inte!” i *Aftonbladet* 2007-02-13
- Andersson, Joakim m.fl.: ”Det räcker fortfarande inte” i *Aftonbladet* 2007-02-20
- Birro, Marcus: ”Vem Tystar Ner Vem Egentligen?”. Hämtad från
<<http://www.marcusbirro.se/bloggen/?p=293>> 2007-10-05
- Bossedal, Ingrid: ”Om kön och kritik” i *Göteborgs-Posten* 2007-03-08
- Nyström, Jan-Olov: ”Offer istället för debutanter” i *Norrbottens-Kuriren* 2006-05-23
- Nyström, Jan-Olov: ”Vårstädning och likriktning” i *Aftonbladet* 2007-02-20
- Olofsson, Tommy: ”Förlaget missar att slipa sin unga talang” i *Svenska Dagbladet* 2007-01-12
- Olofsson, Tommy: ”’47 intellektuella’ – en mobb” i *Aftonbladet* 2007-02-20
- Stensdotter, Karin: ”Mer svensk press”. Hämtad från
<<http://karinstensdotter.blogspot.com/2007/02/mer-svensk-press.html>> 2007-10-05

Litteratur

- Beckman, Åsa: ”Öva er i att lämna ert kön!” i *Dagens Nyheter* 1988-11-24
- Bergström, Pia: ”En spark i skrevet” i *Aftonbladet* 2007-01-12
- Butler, Judith: *Könet brinner*, red.: Tiina Rosenberg (Stockholm, 2005)
- Dahlerup, Pil: ”Omedvetna attityder hos en recensent” i *Feministiska litteraturanalyser 1972-2002*, red.: Åsa Arping och Anna Nordenstam (Lund, 2005), s. 17-24
- Debut 2006*, red.: Charlotte Aquilonius m.fl (Stockholm, 2006)
- Forser, Tomas: *Kritik av kritiken. 1900-talets svenska litteraturkritik* (Gråbo, 2002)

- Foucault, Michel: *Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta* (Göteborg, 2002)
- Henriksson, Fritz: ”Tredje sidan” i *En bok tillägnad Torgny Segerstedt 1/11 1936* (Göteborg, 1936)
- Hohendahl, Peter Uwe: *Geschichte der deutschen Literaturkritik (1730-1980)* (Stuttgart, 1985)
- Moi, Toril: ”Att erövra Bordieu” i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 1994:1
- Olofsson, Tommy: ”Lyrisk kurragömmalek” i *Svenska Dagbladet* 1988-09-16
- Rapp Johansson, Sofia: *Silverfisken* (Stockholm, 2007)
- Rosenberg, Tiina: *Queerfeministisk agenda* (Stockholm, 2002)
- Rydén, Per: *Domedagar. Svensk litteraturkritik efter 1880* (Lund, 1987)
- ”S.K.A.M. Litterärt manifest No 1: Vi kräver att få skriva som vi vill” i *Bang* 2002:4, s. 33
- Samuelsson, Lina: *Det här är inte en recension: Normer i den samtida svenska litteraturkritiken* (Stockholm, 2006)
- Snygg, Magnus: ”Total frånvaro av skyddsnet” i *Borås Tidning* 2007-01-12
- Young, Iris Marion: ”Förtryckets fem ansikten” i *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa* (Stockholm, 2000), s. 50-90